

Boerderij De Harn

Harnsedijkje 2 en 2a te Bennekom

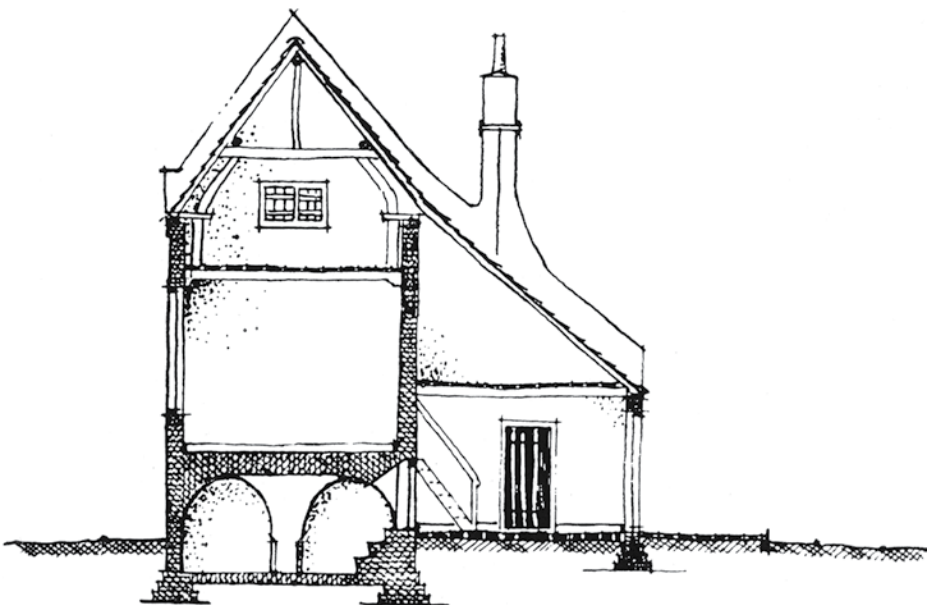
De Kostersteen

nummer 86, november 2003

door Ad Nooij

De Harn is een L-huisboerderij waarvan eerste vermelding dateert uit 1398. De boerderij is gelegen op de zandrug die in het verlengde van de Westbreukelder eng naar het westen loopt. Op de kadastrale kaart van 1832 is De Harn gelegen aan de Breukelderweg. Deze weg die in het verlengde lag van de West-Breukelderweg, komt in het huidige wegenplan niet meer voor. Maar De Harn heeft nog een tweede bijzonderheid; het is een boerderij met een stenen kamer.

Tegenwoordig zijn alle boerderijen opgetrokken met muren van steen, en zijn er dus vele stenen kamers, maar dat was vroeger niet het geval. Zoals gebruikelijk in vroeger eeuwen had De Harn muren van hout of van met leem bestreken vlechtwerk. Aan de noordwestzijde is echter in het verre verleden, waarschijnlijk bij de stichting van de boerderij, een stenen kamer gebouwd die boven de rest van de boerderij uitsteekt.

Dwarsdoorsnede van de stenen kamer van boerderij De Harn.

Zoals blijkt uit de dwarsdoorsnede bestaat deze stenen kamer uit meer dan één verdieping; de kelder steekt boven het maaiveld uit, waardoor de eigenlijke kamer op een hoger niveau ligt. Het is niet waarschijnlijk dat de stenen kamer een verdedigingsfunctie had, daarvoor zijn de muren te dun. Wel mag worden aangenomen dat de eigenaar een man

van aanzien is geweest en dat ook duidelijk wilde laten zien. Opvallend is overigens dat de stenen waarmee de kamer is opgebouwd niet alleen van een groot formaat zijn, maar bovendien tweedehands. Dat kwam vroeger vaker voor, want gebakken stenen waren zeer kostbaar.

Een prachtig zicht op boerderij De Harn. Links is de verhoogde stenen kamer te zien.

We zullen nader ingaan op de geschiedenis van eigendom en bewoning. Vervolgens geven we een beschrijving van de boerderij respectievelijk als gebouw en als bedrijf.

Eigenaren en bewoners

Verpondingskohieren tonen aan dat in 1737 Jan Gerritsen eigenaar was van De Harn en dat Gerrit Teunissen en Hermen Hermsen toen pachters waren. In de periode 1780 tot 1789 vermelden de verpondingskohieren dat Frank Teunissen eigenaar is van De Harn. Kennelijk heeft de pachter kans gezien het bedrijf te kopen. De legger bij de kadastrale atlas van 1832 geeft aan dat toen Aart van Sleenbergen eigenaar was van De Harn. In bijgaande figuur zijn de percelen weergegeven, in bezit van Aart van Steenbergen, voor zover deze een aaneengesloten gebied rond De Harn vormen. Opgemerkt moet worden, dat Aart van Steenbergen ook eigenaar was van andere percelen in een wijdere omgeving.

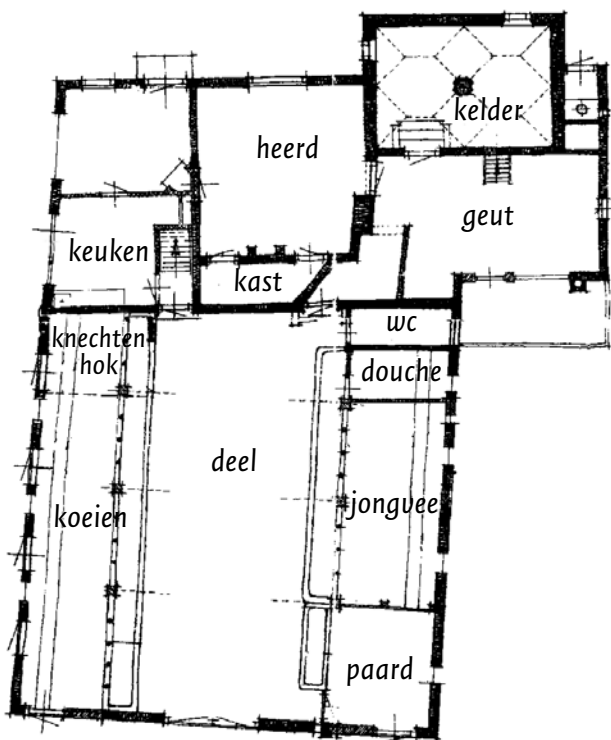

Uit de kadastrale atlas 1812. In lichtgrijs zijn de percelen weergegeven die in de onmiddellijke omgeving van De Harn in bezit zijn van Aart van Steenbergen, eigenaar van De Harn. In donkergrijs de percelen die in bezit van zijn Frank van Essen, bewoner van De Harn. Ter oriëntatie is geheel rechts de huidige Dreeslaan ingetekend.

De Harn bleef in het bezit van de familie Van Steenberg tot 1904 en was vervolgens tot 1922 eigendom van Jacob Mandersloot en daarna tot 1929 van Willem en Roelof Mandersloot. Daarna kwam De Harn in bezit van de familie Wisgerhof, eerst tot 1978 van Gerrit Wisgerhof, een neef van Roelof Mandersloot, daarna van zijn zoon Barend Wisgerhof tot 1996. In het Edese gemeentearchief vonden wij een notitie van J.C. Hartgers over de bewonersgeschiedenis van De Harn. Aan deze notitie en aan Hartgers' reconstructie van huisnummers in Bennekom, is het volgende ontleend. Van 1818 tot 1847 was Frank van Essen bewoner van De Harn. Deze was behalve pachter van De Harn en de daarbij behorende percelen, ook eigenaar van veel andere percelen in de nabijheid van De Harn. Achtereenvolgende generaties van de familie Van Essen hebben langdurig op De Harn gewoond. Pas in 1929 zien we een nieuwe naam verschijnen. Gerrit Wisgerhof vestigt zich dan, als eigenaar, op De Harn. (Volgens Barend Wisgerhof woonde de familie van Essen niet op nr. 2, maar op nr. 4).

Bouwgeschiedenis

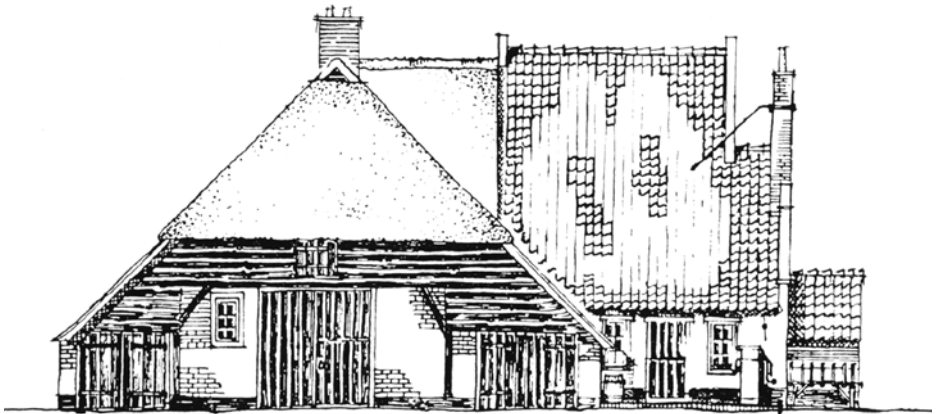
Een boerderij met een leeftijd van meer dan zes eeuwen heeft veel verbouwingen meegemaakt. Informatie hierover verschaft o.m. L.H. Boot (zie bronvermelding). Verstoringen in het metselpatroon van de gevel van de stenen kamer laten zien dat in de gevels aan resp. de noord-, de zuid- en de westzijde oude kloosterkozijnen zijn dichtgemetseld. Wanneer dat is gebeurd, is onbekend. Een belangrijke verbouwing vond plaats tegen het eind van de 17e eeuw. Toen werd namelijk de stenen kamer ten dele ingebouwd in een voorhuis (woongedeelte) dat eveneens in steen werd opgetrokken. Op deze wijze werd het wooncomfort aanzienlijk vergroot. Op de plattegrond is deze stenen ombouw duidelijk zichtbaar, zij het dat de keuken destijds niet aan de zuidzijde, maar

Plattegrond van
De Harn in 1955.

aan de noordzijde van het woonhuis lag, tussen bakhuis en geut. Voor die tijd was dat wel zo praktisch. Eigenlijk kunnen we niet spreken van een bakhuis: het was een bakoven die vanuit de keuken gestookt werd. Op een plattegrond van 1953 is deze oven nog aanwezig, maar in 1955 is deze verdwenen. Het afbreken van de oven, die niet meer werd gebruikt, maakte het mogelijk een raam aan te brengen in deze gevel.

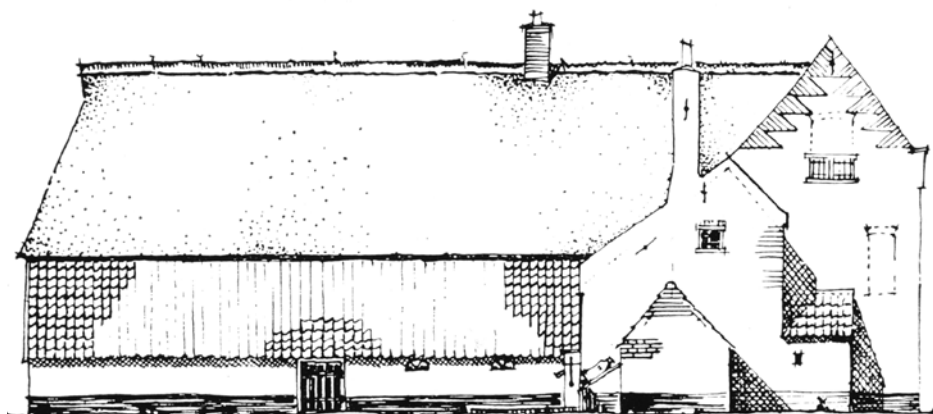
Ook in 1840 vond nog een aantal wijzigingen plaats in de bouw van het woonhuis. Van grotere betekenis is echter de verbouwing die in 1870 heeft plaats gevonden. Toen is namelijk het achterhuis (het bedrijfsge-
deelte) dat nog altijd van hout was, grotendeels in steen opgetrokken; alleen het bovenste gedeelte van de oostgevel is van hout gebleven. Bij de verbouwing van 1955 kreeg, in samenhang met een wijziging van het interieur, de zuidelijke gevel een ander aanzien.

Tekening van de oostgevel De Harn.

Op de plattegrond zien we een opvallende combinatie van traditionele en moderne elementen. Van recente datum zijn uiteraard de wc en de douche. Maar van veel oudere datum moet de tegen de zuidgevel gesitueerde ruimte zijn die wordt aangeduid als knechtenhok. Dit hok, duidelijk gescheiden van het woonhuis, was vanuit de deel met een stalleer bereikbaar. Het knechtenhok, ook wel aangeduid als keet, was de slaapplek van de boerenknecht. Overigens zegt de benaming 'knechtenhok' alsmede de plaats daarvan in de boerderij, wel iets over de sociale verhoudingen zoals die vroeger golden.

De indeling van de bedrijfsruimte heeft dezelfde grondvorm als bij Dickens. Ook hier zien we ter weerszijde van de deel de grupstallen voor het vee en de stal voor de werkpaarden. Het is dus niet verwonderlijk dat ook de oostgevel waar de toegangsdeuren naar de bedrijfsruimte zijn gericht, veel gelijkenis vertoont met Dickens. In het midden zien we de grote dubbele deel deur die toegang geeft tot de deel. In deze deur is een kleine personendeur, een loopdeur, gemaakt. Ter weerszijde van de grote deur zijn er twee staldeuren voor het met de kruiwagen uitrijden van de mest. Bij een latere modernisering is de grup in de stal met een

Tekening noordzijde van boerderij De Harn.

meter verdiept en afgedekt met een rooster; op deze wijze werd de mest verzameld in een kelder die regelmatig werd leeg gezogen. Het arbeidsintensieve kruien van de mest behoorde toen tot het verleden.

Het bedrijf

Zoals reeds bleek uit de beschrijving van het achterhuis, was De Harn een melkveebedrijf. In de jaren dertig en veertig, toen Gerrit Wisgerhof –later met hulp van de zonen Barend en Jacob– het bedrijf voerde, waren er ongeveer 12 koeien. Een vaste knecht werd toen al te duur. Het maaien, met de zeis, werd uitbesteed; dit was seizoensarbeid. In de wintermaanden werd door arbeiders veel tijd besteed aan het verzamelen van hout uit de akkermaalsbossen. De bakkers maar ook de thuisbakkers, hadden immers veel hout nodig voor hun ovens. Het hout werd in bossen aangeleverd, gebonden met wilgentenen. Behalve de 12 koeien waren er op De Harn ook ongeveer 120 varkens, wat was veel voor die tijd en bovendien een kleine 2000 kippen.

In de naoorlogse landbouw was schaalvergroting noodzakelijk om als boer te kunnen overleven. In welke richting moest De Harn groeien? De kippen werden in 1955 weggedaan. Dat was in de tijd dat de intensieve veehouderij opkwam met de zeer grote hokken, maar die richting is Barend Wisgerhof niet ingeslagen. Gekozen werd voor een verdere uitbouw van het melkveebedrijf. In 1987 werd een moderne loopstal gebouwd. Het aantal koeien groeide naar ongeveer 45. Hiervoor moest extra weidegrond worden gehuurd; ook in de uiterwaarden bij Wageningen hebben koeien van De Harn gelopen. Een verdere groei was noodzakelijk om het inkomen op peil te houden, maar tegelijkertijd maakten de melkquota verdere groei zeer moeilijk. Het bijkopen van melkrechten en later ook van mestrechten was een kostbare en riskante zaak. Maar de keerzijde van de medaille was, dat een eventuele verkoop van melk- en mestrechten veel geld opleverde. Uiteindelijk hebben de beperkte mogelijkheden voor verdere uitgroei en het ontbreken van een opvolger, geleid tot de beëindiging van het melkveebedrijf.

Een nieuwe functie

In 1996 werd De Harn verkocht. De aannemers Adams en Van de Kamp, de nieuwe eigenaren, zijn van plan een paardenpension te beginnen op De Harn, uiteraard niet voor werkpaarden maar voor luxe paarden. Dit maakt een verbouwing noodzakelijk en dat gaat niet zonder slag of stoot, want het pand is inmiddels een rijksmonument. De loopstal van 1987 wordt grondig verbouwd. Later is nog een nieuwe 'rijbak' gebouwd, een ruimte waar de klanten overdekt kunnen paardrijden. De Harn heeft dan een recreatieve functie gekregen, de agrarische productiefunctie is na ruim zes eeuwen definitief verleden tijd.

Bronnen

- Boot, L.H., *Boerderij 'De Harn' te Bennekom*. De Kostersteen 79, pp.1-8.
- Gemeente archief Ede: verpondingskohieren, kadastrale leggers, gereconstrueerd bevolkingsregister.
- Hartgers, J.C., *Reconstructie huisnummers Bennekom 1881-1962*. Gemeentearchief Ede.
- Interview met Barend Wisgerhof en diens echtgenote Arisje van de Lagemaat, eigenaars en bewoners van De Harn tot 1996.
- Kadastrale Atlas Gelderland 1832: Bennekom.

NB. Bij het verzamelen van gegevens is veel hulp verkregen van Wout Hol (Historische Vereniging Oud-Bennekom) en Evert Somer (Gemeentearchief Ede).